

DE ANALYTISCHE FILOSOOF, IN ZIJN VERBAND GERUKT

Sjoerd van Tuinen

La philosophie est lutte des classes dans la théorie.
Louis Althusser

Graag polemisch – zo luidde de opdracht die mijn collega F.A. (Fred) Muller en ik, beiden werkzaam op de filosofiefaculteit van de Erasmus Universiteit Rotterdam, kregen van de organisatoren van een ‘debat’ over continentale en analytische filosofie op het Brainwash festival op 27 oktober 2018. We hadden dus niets van tevoren afgestemd en zoals te verwachten waren onze bijdragen niet gespeend van overdrijving. Ook in deze slechts licht bewerkte versie ga ik niet in op specifieke argumenten in de analytische filosofie, al vind ik memes over modale logica niet te versmaden. In plaats daarvan richt ik mij alleen op haar gebaren. Waar definities variëren, blijken gebruiken aanzienlijk constanter en theoretische tegenstellingen worden pas concreet in de praktijk. Fichte wist al: *Was für eine Philosophie man wähle, hängt ... davon ab, was man für ein Menschen ist*. Kiezen onderdanige zielen voor een naturalistisch systeem dat hun serviliteit rechtvaardigt, trotse mensen geven de voorkeur aan een systeem van vrijheid. Mijn claim is nu dat deze keuze zich subjectief articuleert in het schisma dat de filosofie al gedurende ongeveer een eeuw schade berokkent, maar sinds de jaren 1980 ook objectief steeds meer zijn beslag krijgt in de ogenschijnlijke zegetocht van de analytische filosofie.

Op 30 september 2006 verscheen in *NRC Handelsblad* een kort artikel van Muller, getiteld ‘Denkend Westwaarts’, een soort minisociologie van de academische filosofiebeoefening in Nederland. Hierin stelt Muller met het hem kenmerkende aplomb, maar naar eigen zeggen ook met ‘coulance’ vast dat de analytische filosofie op de Nederlandse universiteiten steeds dominanter is geworden. Zijn coulance is dus die van iemand die het bloedbad overziet waaruit hij als overwinnaar is opgestaan. Na wat geschermtussel tussen collega’s over scores bij NWO, visitatierapporten en peer-reviewed journals blijkt niet te tornen aan de particulariteit dat de analytici de academische wijsbegeerte in hun greep hebben gekregen. Er heeft een soort Brexit in de polder plaatsgevonden. *Veni, vidi, vici*: het was mijn eerste kennismaking met iemand die later als ‘Caesar fellow’ zou poseren en die onvermijdelijk als onze onderzoeksdirecteur gelauwerd zou worden.

Hoewel ogenschijnlijk een neutrale vaststelling, ligt de rationale van Mullers artikel natuurlijk in een provocatie, en wel in de vorm van wat dergelijke

filosofen een *naturalistic fallacy* noemen: de feiten spreken voor zich! Zoals vijftien jaar eerder het universele warme licht van de liberale democratie was aangegaan achter het ijzeren gordijn, zo zou iets met logisch redeneren, wetenschappelijkheid en waarschijnlijkheidsleer na decennia van obscurantisme en quasipoëtische egotripperij eindelijk helderheid verschaffen – in de filosofie, maar toch vooral in het filosofiebedrijf. Het nieuwe professionalisme betekende *straight talk*: geen gezeik, iedereen rijk, zolang we onze argumentjes maar uitdrukken in quasiwetenschappelijke formules en symbolen en uitgeven bij peperdure en hooggespecialiseerde Engelstalige tijdschriften. Eindelijk *business as usual*.

Het was Whitehead die, in *Science and the Modern World*, wees op het exclusieve en anti-intellectuele karakter van die moderne feitenspuiterij, en die de bijbehorende obsessie met helderheid afdeed als ‘misplaatste concreetheid’.¹ Getuigen zij niet juist van redundantie, een soort entropie van het denken? In de voetsporen van Galilei genereren de op wiskunde gebaseerde moderne wetenschappen onherleidbare en weerbarstige feiten waarmee ze iedereen kunnen afbekken die nog zoekt naar zin en waarde. Van een beroep op de Rede laat staan van Verlichting is hierbij nu juist geen sprake, het gaat immers om een rabiate aanval op elke filosofie die nog op zoek is naar samenhangende redenen. Denk bijvoorbeeld aan hoe Newton, een bijzonder oorlogszuchtig ventje gesteund door een van de chiquere herensociëteiten van zijn eeuw, succesvol de reputatie van een oneindig superieure geest als Leibniz voor eeuwen wist te bezoedelen. Want was de diplomatieke Leibniz, die, net als Whitehead trouwens, noodzakelijke oorzaken ondergeschikt achtte aan de vraag naar voldoende grond, niet veel te ongrijpbaar voor iedereen die bereid was te sterven in de strijd voor de Waarheid?²

Ik kan hier niet verder ingaan op de ‘polemiëk’ tussen Newton en Leibniz, maar zij is volgens mij exemplarisch zowel voor de afgrond die gaapt tussen de analytische en de continentale filosofie, als voor de academische ontwikkelingen die Muller beschrijft. Ik problematiseer meteen maar het woord polemiëk, omdat we in werkelijkheid met een asymmetrische situatie te maken hebben. Aan de ene kant een agressieve antifilosofie van particuliere theorieën en ontologieën (de a- of de b-theorie van de tijd enz.), aan de andere kant een hardnekkig streven naar een universaliteit die het systematische en het ‘esoterische’ – om de pejoratieve term van Bertrand Russell te gebruiken, die dacht dat hij de exoterische Leibniz (diens logica) van de compromissen met de theologie moest redden – niet schuwt. Meer filosofisch uitgedrukt: aan de ene kant polemiëk, aan de andere kant dialectiek. De polemicus wil zijn tegenstander in een dyadische relatie vernietigen, de dialecticus begrijpt zijn tegenstander als triangulair effect van een wereld die hij wil veranderen.³

Voor Muller komt dit verschil tussen polemiëk en dialectiek uiteraard neer op ‘realisme versus idealisme’. Het verklaart meteen ook waarom de tegenstelling tussen analytisch en continentaal uiteindelijk geen filosofische tegenstelling is, èn waarom je niemand serieus hoeft te nemen die beweert boven de *great divide* te

staan. Dat laatste is natuurlijk goed voor een wrijvingsloze academische carrière, maar parasiteert op de steeds precairder wordende situatie van de filosofie. In het beste geval is het uitstel van broodnodig onderzoek naar de eigen bestaansvoorwaarden (wat is er allemaal wel niet voor nodig om de feiten ‘voor zich’ te laten spreken?), in vrijwel alle andere gevallen is het gewoon *cultural appropriation*.⁴ De oorlog is gewonnen, de buit geplunderd, tijd voor een wapenstilstand! Of zoals Muller het treffend uitdrukt in zijn schotschrift, in weerwil van al zijn morele verontwaardiging: ‘Er staat immers niets meer op het spel.’

Maar het probleem is natuurlijk dat de geschiedenis van de tegenstelling tussen analytisch en continentaal en van hun vermeende neutralisering geenszins een filosofische, doch vooral een institutionele en financiële is: het is de geschiedenis van een zelfopheffing van de filosofie, die geenszins uniek is voor onze tijd, maar die op dit moment wel heel tastbaar wordt in het feit dat op de meeste filosofiefaculteiten in Nederland de wetenschappelijke staf merendeels analytisch is, terwijl de getalenteerde studenten nog altijd meer in continentale richtingen als fenomenologie, kritische theorie en poststructuralisme geïnteresseerd zijn. Kennelijk heeft de beroepsfilosoof andere belangen dan wie zich in vrijheid als filosoof wil ontwikkelen.⁵

Alleen wanneer onderwijs niet vrij maakt, is het de droom van de student om zelf de plaats van de onderdrukker in te nemen. De echte vraag, de vraag die collega Muller in 2006 dan ook vergat te stellen, is dus wat er precies knakt onder druk van de door hem gevierde professionalisering. Om deze vraag te beantwoorden formuleer ik hier tien proposities, waar nodig aangevuld met scholia, die allemaal de actuele zelfkannibalisering van de academische filosofie onder het mom van ‘analyse’ belichten en hopelijk tegelijk iets van het karakter van de continentale wijsbegeerte laten doorschemeren.⁶

1. *Alle analytische filosofie is anale filosofie*. Volgens Freud duurt de anale fase ongeveer van 18 maanden tot 3 jaar. Het kind leert de sluitspier beheersen, wat onder meer gepaard gaat met de opkomende agressieve drift. Wordt het kind in deze fase onderworpen aan een te strenge zindelijkheidstraining, dan mislukt de volgende stap, de fallische fase, en ontstaat een anaal-retentieve persoonlijkheid, dat wil zeggen iemand die niets los kan laten, die niet tegen wanorde kan, en die zichzelf het liefst aan autoriteit onderwerpt. Welnu, zonder te willen psychologiseren biedt dit symptoombeeld toch een adequate beschrijving van de territoriumdrift van de analytische filosoof. Die beperkt zich namelijk niet alleen tot de door Muller beschreven instituties, maar richt zich in de eerste plaats op de taal, ons belangrijkste denkinstrumentarium. Want wat bedoelt de anale filosoof met ‘helderheid’? Ik vrees niets anders dan het recht om niet in zijn filistijnse sensibiliteit te worden lastiggevallen, al helemaal niet door een taal waarvan de betekenis het eigen voorstellingsvermogen overstijgt.

2. *De analytische filosoof neemt de gedachte in bezit, de continentale filosoof ondergaat haar.* Een concept of begrip begrijpt de analytische filosoof als een stabiele representatie van een ding of een idee. Een voorbeeld is dat van de *bachelor*. De bachelor is een ongetrouwde man en kan niet opeens een getrouwde man zijn. De analytische filosofie droomt dus van een taal die volledig ondergeschikt is aan het principe van non-contradictie, en reduceert daarmee het denken tot de terreur van de totale herkenbaarheid. Voor de continentale filosoof daarentegen is een concept geen stabiele representatie, maar een gebeurtenis. Dat betekent dat een concept niet in je hoofd zit, maar zijn eigen werking en werkelijkheid kent. Een begrip drukt een collectieve denkbeweging uit, waarin een probleem de vorm van een oplossing aanneemt. Zo vraagt Hegel zich bijvoorbeeld af hoe het komt dat het emancipatoire momentum van de Franse revolutie zo snel in zijn tegendeel kon omslaan.⁷ De analytische filosoof antwoordt vanuit zijn fameuze leunstoel dat revoluties nu eenmaal in chaos uitmonden, en dat het daarom maar eens voorbij moet zijn met, pak hem beet, het gedachtegoed van Mei 1968. (Ik denk onwillekeurig aan het beeld van een door Viktor Orban gelauwerde Roger Scruton.) Hegels antwoord is echter dat de vrijheid haar begrip nog moet vinden. De historische gang van zaken en de ontwikkeling van het zelfbewustzijn gaan niet gelijk op, omdat vrijheid een vormingsproces vergt dat zich slechts achteraf logisch laat reconstrueren. De *Fenomenologie van de geest* beschrijft daarom de speculatieve doordenking van de Franse Revolutie in al haar contradicties, zonder welke zij abstract en onbegrepen blijft, met als resultaat de *Wissenschaft der Logik*. – Je zou deze stelling ook als volgt kunnen samenvatten: de analytische filosofie is de filosofie van het verstand, de continentale filosofie is de filosofie van de rede.

Scholium

De Hegelreceptie spreekt wat de onder (1) al aangeduide analytische verarming van de taal betreft boekdelen: hadden we vroeger grootheden als Jean Hyppolite en Alexandre Kojève, historici die hele generaties van evenzo uiteenlopende als briljante Franse denkers zoals Bataille, Lacan, Sartre, Foucault, Derrida en Deleuze inspireerden, nu moeten we het doen met de McDowells en de Brandoms, die Hegels ‘rusteloosheid van het negatieve’ schaamteloos domesticeren tot een tandeloos consensusdenken.⁸ Laten we ons echter ook met Hegel herinneren: de angst voor de vergissing is in werkelijkheid de angst voor de waarheid, die altijd universeler en wilder is dan het vredige en comfortabele vooruitgangsgeloof van de eigen biotoop.⁹

3. *De analytische filosofie wil oordelen en veroordelen in plaats van denken, de continentale filosofie wil problematiseren en synthetiseren.* Terwijl de analytische filosofie de wereld decontextualiseert, en daarbij scheidsrechter wil spelen binnen de bestaande orde, probeert de continentale filosofie een systeem op te bouwen in

een situatie waarin elke orde afwezig lijkt. (FYI Fred: dit is wat Meillassoux, in navolging van Leibniz en Hegel, de noodzakelijkheid van de contingentie noemt, een praktisch probleem dat net iets ouder is dan de modale logica.) Eenmaal raden wie hier op de meeste ‘kritiek’ mag rekenen. Verschijnt de analytische filosoof als een virtue signalling, mansplainende scepticus die altijd zijn eigen noodzakelijkheid uitspreekt maar nooit ergens door wordt geraakt, dan lijkt de continentale filosoof op Alice, die begint met de contingentie en dus altijd nog moet leren zeggen wat zij bedoelt.

Scholium

Analytische filosofen blaken doorgaans van zelfvertrouwen, juist wanneer hun carrière is gebaseerd op aanvallen op filosofen die zij als niet zuiver op de graat beschouwen. De archetypische analytische filosoof in dit opzicht is de eerdergenoemde Russell, die voor zichzelf het recht opeiste alles belachelijk te maken wat hij niet begreep. Bij hem kan je dan ook mooi zien hoe een met het woord beleden pacifisme in de praktijk neerkomt op intellectuele bullying, bijvoorbeeld in zijn afwijzing van het hele latere werk van Whitehead, dat volgens hem alleen maar het werk van een door het noodlot gebroken man kon zijn. Is dat de humor waar Muller zo van houdt? Eenzelfde querulantisme kon hier te lande in de afgelopen jaren ook meer dan eens waargenomen worden. Academici vonden het nodig hele boeken te wijden aan door hen gehate filosofen zoals Heidegger of Lacan. De pedante boekenrecensent Menno Lievers staat altijd klaar om iets voor zinloos te verklaren. De filosofie als scheldblog. Hoe schamel ook, dat heeft blijkbaar zijn filotainmentwaarde. Maar om het nog maar eens hegeliaans uit te drukken: al dit gefulmineer biedt uiteindelijk slechts het spektakel van de vervreemding.

4. *De analytische filosofie is puzzelfilosofie, de continentale filosofie is auteursfilosofie.* Een veelgehoorde kritiek van analytische filosofen op mijn continentale collega's is dat ze zich te veel op auteurs zouden richten in plaats van op problemen. De fixatie op autoriteit zou de continentale filosofie dogmatisch maken. Maar een naam in de filosofie, waarde analytici, is de individuatie van een compleet en doorleefd wereldbeeld, een systeem van intuïties en concepten die zich niets van de oefenboekjes van jullie padvinderverseniging aantrekken. Want waarom schrijven wij monografieën over andere filosofen? Om te laten zien wat het denken vermag, wat het betekent om een Idee te hebben. De analytische filosofie wil een body of work analyseren, de continentale filosofie gaat op zoek naar de ziel ervan. Wij fileren een oeuvre niet tot een hoopje pseudowetenschappelijke proposities waarmee de analytische filosoof zowel zichzelf het denken toe-eigent als zich ertegen immuniseert. In plaats van de commodificatie van de gedachte volgen wij een denkbeweging in haar volledigheid en creëren daarmee de voorwaarden voor nieuwe denkbewegingen.

Wij hebben het geloof in vooruitgang niet nodig, het denken begint immers met elke filosoof opnieuw.

Scholium

De zogenaamd probleemgeoriënteerde analytische filosofie heeft daar totaal geen kaas van gegeten, omdat zij alleen maar artificiële probleempjes, luchtballonnetjes en infantiele gedachtenexperimenten toelaat: Is Scott de auteur van Waverley? Zijn bananen ook geel in het donker? Had Napoleon een even of oneven aantal haren op zijn hoofd? Zijn filosofische zombies logisch consistent of niet? Laat Leibniz ruimte voor *Cambridge changes* (niet-substantiële veranderingen)? Stuk voor stuk hebben we te maken met problemen die al door de vorm van de oplossing vooraf zijn geconditioneerd. Het antwoord op de laatste vraag is natuurlijk neen. Het feit dat mij deze vraag nota bene op een conferentie over Leibniz gesteld werd, illustreert vooral het zelfreferentiële karakter van de geormerkte vragen van de insider, waarmee een gesofisticeerde en door en door praktische denker als Leibniz tot de karikatuur van een hedendaagse theoretisch filosoof wordt teruggebracht. Dit betekent dat de scherpzinnigheid van de analytische filosoof staat of valt met de mate van stompzinnigheid van zijn zaak. Hij krijgt de problemen die hij verdient. In plaats van het avontuur van het denken kiest hij voor de filosofie als quiz, een multiplechoicetentamen, dat garandeert dat hij nooit met echte problemen wordt geconfronteerd, maar alleen met de afdankertjes van de taal, de verveling van het abstracte geredekavel (Hegel noemde het *räsonnieren*) dat Muller kritiek noemt en dat de filosofie nu juist wil overwinnen met de sprong naar het begrip.

5. *De analytische filosofie tolereert hooguit een historisering van het denken, de continentale filosofie filosofiseert de geschiedenis van het denken in al zijn facetten.* Er wordt vaak gezegd dat de analytische filosofie geen besef heeft van geschiedenis. Dat klopt. Volgens de nationale Onderzoeksschool Wijsbegeerte (OZSW), een in zichzelf gekeerd heers-en-verdeel apparaat van de Nederlandse academische filosofie, kun je de filosofie opdelen in drie 'kamers': Theoretische Filosofie, Praktische Filosofie en Geschiedenis van de Filosofie. Hoewel sommige collega's bij de oprichting nog tegensputterden dat de continentale filosofie zich geenszins naar dit schema laat voegen, bleek een eigen sectie echter al snel te veel gevraagd. Het voordeel van zo'n bureaucratische opdeling is namelijk, dat je als theoretisch filosoof met rust gelaten wordt, en als intellectueel historicus kunt volstaan met de contextualisering van de filosofie. Nadeel is uiteraard dat een meer integrale opvatting van filosoferen, en dus van datgene wat de moderne filosofie altijd van de zich steeds verder specialiserende vakwetenschappen onderscheiden heeft, lastig wordt. In feite is de echte filosofie altijd haar eigen tijd in systematische gedachten gevat, maar: tijd kost denken.¹⁰ Is de analyticus tijdloos als een leraar klassieke talen, voor filosofen als Heidegger

en Deleuze is de (filosofie)geschiedenis essentieel, niet als een geinige trukendoos, maar omdat die potentieel voor zelfproblematisering bevat. Zo kan Heidegger de opkomst van de moderne wetenschap nog als een metafysische Ereignis duiden. Van haar eigen metafysische statuut heeft de analytische filosofie daarentegen geen flauw benul. Zij heeft immers alleen haar eigen geschiedenis en die van de wetenschap – die van de filosofie heeft ze, naar het voorbeeld van de moderne wetenschap, allang van zich afgeschud.

Scholium

De vergelijking met hoe Wim Kok ooit te goeder trouw kon denken dat de Partij van de Arbeid de ideologische veren had afgeschud dringt zich op. Dat analytische filosofen niet historisch of kritisch denken zie je aan het feit dat ze doorgaans de transcendente positie innemen van het cartesische cogito, of liever nog: wat in de zeventiende eeuw het oneindige intellect van God werd genoemd. Dat blijkt ook uit hun voortdurende zelfmythologisering, die het beeld van een merkwaardig elitarisme bevestigt, een soort ons-kent-ons van Oxbridgeknaapjes compleet met een eigen taaltje, heldenverering, vernederende initiatierites en uiteraard strikte statushiërarchie. Op A.C. Grayling's New College of the Humanities mag je voor £54.000 drie jaar lang een-op-een gesprekken met analytische supersterren als Simon Blackburn, Peter Singer, Ronald Dworkin en Stephen Pinker voeren. *Vindicat atque polit* ('Handhaaft en Beschaaft'), het zou het motto kunnen zijn van de *esprit de serieux* waarmee de analytische filosoof zijn privileges recycleert. Een grote baard of een paar blinkende attributen volstaan in die wereld om de eigen cultuurarmoede te compenseren. Op velen van ons mag deze corpsgeest nogal anachronistisch overkomen, zij sluit echter naadloos aan op de massale en kritiekloze zelfonderwerping aan de neoliberale tijdsgeschiedenis.

6. *De analytische filosofie is de filosofie van het militair-industrieel complex.* Met die term waarschuwde president Eisenhower in zijn afscheids-toespraak in 1961 voor de corruptie van de wetenschap indien zij afhankelijk zou worden van federale financiering. Echter, zoals de democratie ten prooi is gevallen aan de technocratische elite, zo was al te voorzien dat in de wetenschap een monocultuur zou ontstaan. Big Guns, Big Money, Big Science, Big Philosophy en wel op de millimeter. De waarschuwing van Eisenhower bleek ook aan filosofen niet besteed, want in de daaraan voorafgaande 15 jaar was de Amerikaanse filosofie al in rap tempo tot een wetenschapsfetisjisme vernauwd.¹¹ Voor de vrije en wilde creatie van concepten die kenmerkend was voor het klassieke pragmatisme en voor de fenomenologie en kritische theorie die de VS tijdens de Tweede Wereldoorlog uit het oude continent had geïmporteerd, kwam een schraal logicisme in de plaats.¹² Zoals Orban of Erdogan tegenwoordig de genderstudies sluiten omdat die niet wetenschappelijk zouden zijn, viel indertijd de filosofie ten

prooi aan een genadeloos McCarthyisme. Want wat houdt het praten over epistemologische robuustheid en gedachtenexperimenten anders in dan een parasiteren op een abstracte natuurwetenschappelijkheid die allang is achterhaald en het voeden van de algoritmen die haar hebben vervangen? Het spijt me Noam, maar de analytische filosofie is de nageboorte van eeuwenoud Angelsaksisch kolonialisme.¹³

7. *De analytische filosofie is relativistisch, de continentale filosofie denkt relationeel.* Met het einde van de Grote Verhalen vindt er in de filosofie en in de wetenschap aan het begin van de 20e eeuw een legitimatiecrisis plaats. God, Natuur, of Mens kunnen niet langer als ultieme grond of eerste principe functioneren op basis waarvan we kunnen uitleggen wat er is of wat er zou moeten zijn. Geen probleem, zeggen de analytici, zijn we toch eindelijk verlost van de arrogantie en ijdelheid van 2000 jaar metafysica! Terwijl de continentale filosofie nog op zoek gaat naar de legitimerende Idee, houden zij het op de kennis-economische performativiteit. Dit is de schijnbescheidenheid van de anale filosoof – ironisch genoeg sprak Carnap van een ‘tolerantieprincipe’: alles wat niet verifieerbaar of optimaliseerbaar is, kan simpelweg als ongegrond worden afgedaan. Met deze zelfverabsoluterende beweging maakt de analytische filosofie alles relatief aan zichzelf, juist wanneer zij ‘realistisch’ wil zijn. Met als gevolg decennia van gemoraliseer tegen ‘het postmodernisme,’ een polemisch construct waarop de analytische filosoof zijn eigenste ongelukkige bewustzijn projecteert alsof het hele post-truth tijdperk de schuld is van een handjevol Franse speelvogels, terwijl die daar mogelijkwijs nu juist een antwoord op bieden. Want wat is continentale filosofie nu echt? Misschien laat zij zich nog het best begrijpen als de dwingende noodzaak je in principe tot alles te kunnen verhouden, waaronder toeval, mysterie en oncontroleerbaarheid. In tegenstelling tot de kalme van een zelfgenoegzame schijnrationaliteit, wordt de continentale filosoof gedreven door onrust. Zij heeft de zoektocht naar een grond nooit opgegeven, ook wanneer die de vorm aanneemt van een hardnekkig vragen ten koste van de evidenties van het goddelijke of menselijke verstand. Nietzsche, Bergson en Foucault verleggen de grenzen van het zeggbare en maken van het denken een beproeving¹⁴: hoe zou de wijsbegeerte ooit aan de circulariteit van haar eigen gierige waarheden kunnen ontsnappen, als haar zelfbewustzijn niet ten gronde zou gaan en in een nieuw verband zou worden gerukt?

8. *De analytische filosofie is eendimensionale filosofie.* In feite neemt de analytische filosofie genoegen met elke willekeurig gegeven grond. Het beste voorbeeld van zo’n relatieve grond is inderdaad de taal. ‘Waarover men niet spreken kan, daarover moet men zwijgen.’ In een poging de taal te zuiveren van alles wat als ‘onzin’ kan worden afgedaan, spelen de leerlingen van Wittgenstein eigenlijk zowel de rol van politieagent als die van aanklager en rechter. Zoals Bolsonaro Brazilië wil reinigen van linkse dwarsliggers, zo dwingt de analytische

filosofie de taal tot ‘therapie’: weg met onorthodox vocabulaire, met de metaforen en dubbelzinnigheden en weg eigenlijk überhaupt met elke inhoud! Wat resteert in de ordentelijke en deugdelijke taal van de analytische filosoof zijn feiten zonder gewicht, een gehoorzame schijnprecisie dus, die elke kritische stem onmiddellijk de mond snoert. Herbert Marcuse sprak een halve eeuw geleden al van een academisch masochisme, waarin pijn moet doorgaan voor diepgang.¹⁵ Want welke filosofiestudent onderwerpt zich anders vrijwillig aan Mullers intimidatie met simplistische definitiekwesties en verzamelingenleer in plaats van gebruik te maken van de unieke subtiliteit van de politiek, de kunst, de liefde en de wetenschap waarvoor de natuurlijke en historische taal ons gevoelig maakt? En hoe kan het anders dat Muller, die ermee koketteert dat hij Joyce heeft gelezen, tegelijk de taalfilosofie als *philosophia prima* beschouwt en concludeert dat de ‘continento’s’ geen belangstelling hebben voor taal?¹⁶ Filosofen als Schelling, Marx, Husserl, Adorno, Badiou en Sloterdijk herken je onmiddellijk aan hoe ze zich uitdrukken. Hun stijl is de uitdrukking van een leven. Soms zijn analytische filosofen zich hier bewust van, net zoals ze altijd wel een plaatsje over hebben voor die arme eeuwige excuus-continentaal Merleau-Ponty (*same difference!*). Doch met haar zelfgefabriceerde mythe van een zuivere denkinhoud los van elk stilistisch uitdrukkingmiddel mystificeert de analytische filosofie de spreek- en schrijftaal, die dan ook niet anders dan als een ongedisciplineerde ruis vol tegenspraak en verwarring kan klinken. Daarmee wordt de filosofie echter niet alleen blind voor de geschiedenis, maar eveneens voor de concrete spanningen en fricties van de actualiteit. Anders gezegd: de filosofie verwordt tot ideologie. De onderwerping van het denken in academische herhaalbaarheid bevestigt de fictie van de algemene inwisselbaarheid (of in het belerende formalisme van Muller: ‘het vervangende moet van dezelfde categorie zijn als hetgeen wordt vervangen’).¹⁷ Stijlloosheid is de beste garantie op succes, maar tevens het zwarte gat van de filosofie.

Scholium

Waarom voelt de analytische filosoof zich zo op zijn gemak bij de status quo en zijn managers? Waarom is hij zo te goeder trouw als het om instituties gaat die allang niet meer functioneren volgens het wetenschapsbeeld dat hij aanhangt? De analytische filosofie is de filosofie van de *schöne Seele*, die pretendeert: ja, we zijn verschillend, maar uiteindelijk is er toch plek voor iedereen. Zij is de filosofie van de waarheid van het midden dat, zoals bekend, blind is voor zijn eigen totaliseringsdrang. De bleke middelmatigheid van de analytische filosofie is een midden zonder vluchtelingen, zonder politieke belangen, zonder gaskamers, zonder wapenwedloop, zonder dierenleed, zonder minderheden en zonder de paradoxen van het antropoceen.¹⁸ Zij wordt slechts getergd door een lekke band en door de equivocatie van anderen. Zij is daarmee een anticultuur: een abstract spook dat vele malen kwaadaardiger is dan de spoken van verleidelijke metaforen,

megalomane geheimzinnigheid, en incontinentie pretenties waartegen zij ons wil beschermen.

9. *De analytische filosofie is een psychologisme.* Interessant genoeg eist de analytische filosofie haar ideologische onderwerping meestal op in naam van de common sense – een taal die voor iedereen dezelfde betekenis heeft en dus voor iedereen onweerlegbaar moet zijn. Het mag niet verbazen dat we in de praktijk weinig common sense tegenkomen bij analytische filosofen. Waar de taal een gemeenschappelijk goed is, een *common*, daar wil de analytische filosofie haar omheinen als zou een *private language* toch mogelijk zijn. Want wie is het subject van de linguïstische analyse of het zuivere wetenschappelijke weten? Niet het humanistische of globale subject van de historische worsteling met natuur en maatschappij, maar het subject van een bevoorrechte niche van een blanke middenklasse, die het niet verdraagt als haar wereld op zijn kop wordt gezet. De analytische filosofie is de kleinburgerlijke droom van een ultieme autoriteit en blijkt alle kenmerken van een sadistische gedachtenpolitie te hebben. En daarmee hebben we haar ware aard blootgelegd. Zij is gegrond noch in de logica, noch in de taal, noch in de wetenschap, maar in de psychologie. Logische noodzakelijkheid en semantische kwantificeerbaarheid zijn psychologismen. Carnap zag de logica als instrument voor het bereiken van een ‘intersubjectief’, ‘reflexief equilibrium’ en voor David Lewis levert de logica de technologie voor ‘het stabiliseren van opinies’. Marcuse zag het nog iets preciezer en sprak van een filosofisch behaviorisme. Een niet-falsifieerbare autoriteit versmelt met de pragmatiek van enerzijds ..., anderzijds ..., de handhaving dus van de *doxa*. En als de cognitieve psychologie maar ver genoeg gevorderd is, en alle bedreigingen voor het redeneren methodisch zijn verstomd, dan zijn de analytische filosofie en haar formalisme misschien wel overbodig. Wat dan resteert is natuurlijk niet de ‘kritiek’, maar een Orwelliaanse dystopie.

Scholium

Het scepticisme van de analytische filosofie is de pervertering van de Humeaanse bescheidenheid. Hume bracht de klassieke metafysische rede terug tot de grenzen die haar tegen zinloze avonturen moesten beschermen. Hume vocht echter tegen een machtige ideologie, terwijl zijn zelfbenoemde opvolgers genoeg nemen met de intellectuele rechtvaardiging van een vermogen dat de moderne wereld allang heeft verworven, namelijk de schandalisering van elke alternatieve manier van denken en elke breuk met de heersende taalspelen. Hun ‘kritiek’ is dus een kritiek die louter om zichzelf draait. Zij hebben de common sense nodig, maar de common sense heeft hen niet nodig. Analytische filosofen zijn de ‘valse vrienden’ van het gewone verstand, ‘die’, zoals Kant al schreef, ‘het bij gelegenheid roemen, maar die het doorgaans verachten.’¹⁹

10. *De analytische filosofie gedijt alleen op de universiteit, de continentale filosofie leeft overal.* Het goede nieuws is dat filosofie niet alleen plaatsvindt op filosofiefaculteiten. Daar bestuderen en cureren we filosofie. We leggen haar uit, schrijven er een geschiedenis bij, proberen studenten uit hun comfortzone te halen en soms doen we zelf ook een poging tot filosoferen. Maar een faculteit biedt geen enkele garantie op succes. Zo kan het dat de continentalen wereldwijd een minderheid vormen in de academische wijsbegeerte, terwijl bij vrijwel alle andere geesteswetenschappen de continentale filosofie doorgaat voor de werkelijke filosofie. En dan heb ik het nog niet eens over wat sommigen laatlundkend de ‘publieksfilosofie’ noemen. Echte filosofie gebeurt niet altijd op de filosofiefaculteit. De academische continentale filosoof weet dat en beperkt zich in zijn streven naar verlichting daarom tot de pedagogiek van het concept.²⁰ De analytische filosoof daarentegen houdt de concepten het liefst daar waar de zon nooit schijnt. Ook hij gelooft natuurlijk allang niet meer in de analytische methode.²¹ Maar hij houdt er in de praktijk en institutioneel toch aan vast – en dat verraadt nou precies zijn anale karakter. De analytische filosoof is sadistisch, masochistisch en narcistisch tegelijk. Zijn redeneren is bijna altijd ‘correct’, maar toch nooit relevant.

Overweging achteraf

In de grond lijken collega Muller en ik, twee met hun knotsen zwaaiende witte mannen met een titel en een vaste aanstelling aan een universiteit, natuurlijke bondgenoten. Wij kijken allebei met lede ogen naar de voortschrijdende managerialisering van onze dagelijkse praktijk – en daarmee naar de tanende erkenning voor onze expertise, om over geleerdheid en denken maar niet te beginnen.²² We mogen Muller dankbaar zijn dat hij als een van de zeer weinigen in Nederland er zo nu en dan niet voor terugdeinst onze bestuurders te zeggen waar het op staat. Alleen – en daar wringt de schoen – richt zijn strijd lust zich wel op meer dan het behoud van wat hij al heeft en weet, of is zijn voortdurend beroep op realisme en business as usual, indachtig het motto van mijn bijdrage, een loutere schijnhelderheid en daarmee een schijnkritische en schijntolerante pose? Al sinds mensenheugenis begrijpt de ware filosofie zichzelf als de voortdurende worsteling met het boerenverstand in onszelf. Filosoof zijn betekent je elke dag verwonderen over iets dat je niet begrijpt. Ga je die worsteling uit de weg, dan verliest de filosofie haar recht om te bestaan.

Noten:

1 Alfred North Whitehead, *Science and the Modern World* (Fontanabooks, 1975), p. 68.

2 De Leibniz-Newton controverse is in dit opzicht typisch voor wat aan het einde van de vorige eeuw de science wars zou gaan heten. Zie Isabelle Stengers, *La guerre des sciences aura-t-elle lieu ? Scientifiction* (Paris: Empecheurs Penser en Rond, 2001). Cf. Alan Sokal en Jean Bricmont, *Fashionable Nonsense: Postmodern Intellectuals' Abuse of Science* (London: Profile Books, 1998).

3 Alain Badiou, *What is Philosophy? A Lecture by Alain Badiou* (New York en Dresden: Atropos Press, 2015), p. 32-6.

4 Ter adstructie: Gregg Caruso en Owen Flanagan (eds.), *Neuro-existentialism. Meaning, Morals, and Purpose in the Age of Neuroscience* (Oxford: Oxford University Press, 2018). Of: hoe een leerling van Whitehead als Susanne Langer probleemloos door de analytische filosofie wordt ingelijfd in de meest recente call for papers voor de ‘Tilburg-Groningen Workshop on Women in the History of Analytic Philosophy’ – zonder twijfel een toonbeeld van de ‘openheid en diversiteit’ waar Muller op doelt.

5 Anekdote: Vorig jaar kreeg ik een uitnodiging van een buitenlandse filosofische sociëteit met een vaste plaats in de annalen van de analytische filosofie, de *Metaphysical Society* (‘The Metafizz’) van Trinity College Dublin. De vraag – in de hyperklassieke stijl van mijn collega’s – was of ‘a guest so illustrious as yourself might be interested in addressing the society’, waarbij het thema, geheel volgens traditie, geheel aan mijn discretie zou worden overgelaten. Eerdere excellente sprekers bij deze sociëteit bleken blanke oude heertjes zoals Gilbert Ryle, David Chalmers, A.C. Grayling, John Mackie en Graham Priest te zijn. Toen ik voorzichtig vroeg of er misschien een vergissing was gemaakt en ze per ongeluk mijn e-mail met die van collega Muller hadden verwisseld volgde, o ironie, de uitleg: de studenten zijn de analytische bezetting van de filosofiefaculteit meer dan beu. Ik mocht weliswaar mijn eigen thema uitkiezen, ‘but—in the past—talks within or pushing Continental philosophy and thought have been more refreshing and engaging’.

6 Disclaimer. Wie academisch aanstoot neemt aan een gebrek aan nuance, verwijs ik graag door naar dit artikel, dat weliswaar de sociologie betreft, maar qua teneur toch ook van toepassing is op de filosofie: Kieran Healy, ‘Fuck Nuance’, in: *Sociological Theory* 35 (2), p. 118-27.

7 Rebecca Comay, *Mourning Sickness: Hegel and the French Revolution* (Palo Alto: Stanford UP, 2011).

8 Zie hierover Slavoj Žižek, ‘In Defense of Hegel’s Madness’, in: *Filozofija I Društvo* 26 (4):785-812 (2015).

9 Zo ziet een hedendaagse wetenschapsfilosoof als Tim Maudlin filosofen eindelijk convergeren op de waarheid: <https://blogs.scientificamerican.com/cross-check/philosophy-has-made-plenty-of-progress/> Cf. Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Die Phänomenologie des Geistes* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1986), p. 70.

10 Gilles Deleuze, *Verschil en herhaling*, vert. Joost Beerten en Walter van der Star (Amsterdam: Boom, 2011), 252, vertaling aangepast.

11 Over de affiniteit van de analytische filosofie met het kluwen van praktijken die zij zonder schroom op een hoop gooit als ‘de (natuur) wetenschap’, zie de inleiding in Chris Buskens en Herman Simissen (red), *Analytische filosofie. Een inleiding* (Nijmegen: Vantilt, 2014).

12 Voor ‘the expansion of the domain of rationality at the expense of ... reason’ in bredere context, zie Paul Erickson et al, *How Reason Almost Lost Its Mind: The Strange Career of Cold War Rationality* (Chicago: University of Chicago Press, 2015).

13 Om die reden kan de verwijzing naar het oude continent dus ook niet veel meer dan een geuzennaam zijn: ‘Das Wort “kontinental” bekam die Nebenbedeutung von rückständig, und die dazugehörige Bevölkerung wurde “backward people”.’ (Carl Schmitt, *Land und Meer. Eine weltgeschichtliche Betrachtung* (Tübingen: Klett-Cotta, 1942), 94) Voor een kritiek van Noam Chomskys ideologische begrip van empirische feiten, zie <https://www.versobooks.com/blogs/1365-some-bewildered-clarifications-a-response-to-noam-chomsky-by-slavoj-zizek>

- 14 Zie Plato, *Zevende brief*, vert. Cornelis Verhoeven en Ben Schomakers (Nijmegen: Damon, 2001).
- 15 Zie Herbert Marcuses hoofdstuk over ‘eendimensionale filosofie’ in *De eendimensionale mens. Studies over de ideologie van de hoog-industriële samenleving*, Uitgeverij Paul Brand, 1974.
- 16 De volstrekte ongevoeligheid van de analytische filosofie voor de weerbarstigheid van de taal heeft traditie. Zij gaat terug op Carnaps verbijstering over Heideggers ‘zinloze’ taalgebruik en vindt een van haar vele dieptepunten in Searles aanval op Derrida’s ‘terroristisch obscurantisme’. Voor een goede omgang daarmee – conform de anaal-retentieve dispositie weigerde Searle, die inmiddels zijn emeritus status heeft verloren naar aanleiding van een zaak over ongewenste intimiteit, herpublicatie – zie: Jacques Derrida, *Limited Inc*, vert. Samuel Weber en Jeffrey Mehlman (Evanston, IL: Northwestern University Press, 1988).
- 17 Theodor W. Adorno, *Minima Moralia* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1951), 50.
- 18 Cf. Willem Schinkel, ‘De bleke universiteit’, in: *Erasmus Magazine*, mei 2018, <https://www.erasmusmagazine.nl/2018/05/19/opinion-the-university-of-paleness/>
- 19 Immanuel Kant, *Prolegomena*, vert. Hans van de Velde en Frans Montens (Meppel: Boom, 1979), 190. Voor een algemenere bespreking van de enclosure van common sense, zie Sjoerd van Tuinen, “Common Sense: From Critique to Care (Arendt beyond Arendt)” in: Joke Brouwer & Sjoerd van Tuinen (eds.) *To Mind is to Care* (Rotterdam: NAI/V2 Publishers, 2019), p. 124-57.
- 20 Gilles Deleuze en Félix Guattari, *Qu’est-ce que la philosophie?* (Parijs: Minuit, 1991), 17.
- 21 Zie Avner Baz, *The Crisis of Method in Contemporary Analytic Philosophy* (Oxford: Oxford UP, 2017).
- 22 Rudi Laermans, Lieven De Cauter, Karel Vanhaesebrouck, *Klein lexicon van het managementjargon* (EPO, 2016).